

Voravit Roonthiva

2.1 Pla de conservació i restauració del clavicèmbal

Contingut

- 1. Descripció de l'instrument**
- 2. Descripció del seu estat actual i dels motius que justifiquen la intervenció**
- 3. Identificació de les tasques principals de la restauració**
- 4. Durada dels treballs, cronologia i temps estimat**

1. Descripció de l'instrument

Aquest clavicèmbal, juntament amb la seva parella avui conservada al Museu dels instruments musicals de Berlín, és un instrument creat a París, el 1896, per la casa Erard, la més prestigiosa constructora de pianos del seu moment. Presenta el número 92927 pintat a la taula harmònica. Ingressa al Palauet Albéniz el 1990 amb el número de registre PA 876, provinent d'una adquisició feta per l'Ajuntament de Barcelona.

Està totalment construït en fusta, i les dimensions són 95 centímetres d'alçada, per 2440 cm per llarg i 105 cm d'amplada, amb forma de cua de corba senzilla i cinc potes tornejades de tipus Marlborough, integrades dins de l'estructura de l'instrument, a la manera de piano.

El seu exterior està tot decorat amb xapa de fusta de caoba, que inclou detalls decoratius de marqueteria, de fusta més clara i banús. Aquesta ornamentació molt fina i de gran qualitat tècnica, que remet a l'estil pompeïà i imperi, i està formada per formes geomètriques, així com elegants garlandes de tipus vegetal, força estilitzades, que contrasta amb el fons càlid. Al davant del teclat s'hi insereix, també en marqueteria i en lletres gòtiques "Erard Paris". L'acabat de tot el moble és amb vernís orgànic (goma laca?) aplicat a la monyeca, que li proporciona la brillantor característica i que el distingeix.

El mecanisme és força singular, i respon a les inquietuds del moment en el qual va ser construït: la recuperació de l'historicisme musical de finals del segle XIX, amb la reivindicació de la sonoritat barroca, època d'esplendor del clavicèmbal. Aquest instrument devia ser un encàrrec important i força exclusiu, com indica la seva tècnica constructiva i acabats, però també pel seu complex i interessant mecanisme, poc freqüent, amb becs de pell que li dona un so tou, un doble teclat i pedaler en forma d'arpa de sis pedals, essent aquest últim element estrany en un clavicèmbal clàssic. Presenta una roseta per amplificar el so, fosa en metall, on apareixen dos angelets que emmarquen les lletres SE, inicials del fundador de la casa, Sébastien Erard, que feia ja més de seixanta anys que era mort quan aquest clavicèmbal va ser encarregat.

És un instrument remarcable i, sens dubte, precursor, amb esperit d'innovació i renovació que ret homenatge al clavicèmbal tradicional mitjançant millores tècniques, en un context de reivindicació de la música de clavecí barroca i renaixentista.

2. Descripció del seu estat actual i dels motius que justifiquen la intervenció

La peça va ser objecte d'una restauració documentada a finals de 1991 i principis de 1992, poc després d'ingressar al Palauet. Si bé no tenim els detalls dels treballs efectuats, sabem que tant el mecanisme com el moble van ser intervinguts. Així, totes les cordes van ser substituïdes, i el mecanisme posat a punt. No sabem en què va consistir la restauració de la part decorativa del moble, però podem suposar com a mínim una neteja i repàs de vernissos. No hi ha constància de posteriors intervencions. L'instrument fa anys que no es toca.

Actualment el clavicèmbal presenta un estat de conservació heterogeni. Els acabats exteriors estan en un estat acceptable, només podem esmentar alguna ratllada superficial o deformació puntual en forma per cop causat per estrès mecànic. Aquestes alteracions són només de tipus estètic.

Això no obstant, es detecten dos indicadors d'alteració que aconsellen una intervenció. Per una banda s'observa certa inestabilitat estructural generalitzada, causada per les potes. La pota situada a la corba està desencaixada, la qual cosa confereix inestabilitat a tot el conjunt. Això s'agreuja amb les manipulacions, que va debilitant l'encaix.

Així mateix, hi ha el fenomen de què si el terra no està perfectament anivellat, les altres tres potes situades frontalment no arriben del tot a tocar o descansar a terra, és a dir, són 2 mil·límetres més curtes, provocant que només l'única pota del darrere suporti bona part del pes de l'instrument. Aquest fenomen és perjudicial per a l'estructura, afectant l'estructura constructiva.

Per altra banda, hi ha presència d'orificis de sortida d'insectes xilòfags en el pedaler. Són abundants per ambdues cares de l'estructura, i ara per ara no es pot determinar si l'atac xilòfag és actiu. Pel diàmetre dels orificis es podria tractar d'anòbids. Per prevenció caldria fer un tractament de desinsectació per evitar infestacions en altres elements de l'instrument, però també per evitar la seva extensió a altres objectes i mobiliari més propers al clavicèmbal.

Finalment, el mecanisme, tot i que en general, és correcte, s'ha comprovat que alguna tecla queda travada i no torna a la seva posició en ser tocada, la qual cosa impossibilita que l'instrument pugui ser tocat en condicions.

Resumint, l'estat de conservació actual de l'instrument és regular i es recomana una intervenció per tractar els xilòfags, estabilitzar estructuralment les potes, i per tant, l'estructura. També cal una revisió i afinament del mecanisme.

3. Identificació de les tasques principals de la restauració

S'ha de contemplar dues fases d'intervenció: una, de caràcter estètic i estructura, que l'ha de portar a terme un tècnic conservador-restaurador de béns culturals titulat, amb experiència i en l'especialitat de moble. La segona l'ha de realitzar un lutier, especialitzat en clavicèmbals.

El criteri proposat, que haurà de ser consensuat entre els responsables de la peça, però també amb els tècnics que hi han d'intervenir, té com a objectiu eliminar els indicadors d'alteració, però a la vegada, retornar la funcionalitat d'aquest extraordinari instrument, perquè pugui ser tocat en ocasions puntuals si es requerís.

La restauració del moble, amb un criteri de mínima intervenció i respecte per la història de l'instrument, ha d'actuar i solucionar la inestabilitat de les potes. També cal fer un tractament de desinsectació preventiu del pedaler, tot i que es recomana fer un tractament actiu a tot el conjunt.

Proposta dels treballs de restauració per part d'un conservador-restauradors:

- a. Aspiració controlada i neteja superficial mecànica general, tant a l'exterior com l'interior.
- b. Cal valorar la possibilitat, si tècnicament és viable, de traslladar l'instrument als laboratoris del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC, Valldoreix) perquè pugui ser tractat en cambra d'anòxia activa. També hi ha l'opció de poder fer una anòxia passiva *in situ*, amb una bossa hermètica. En qualsevol cas, l'anòxia ha d'eliminar qualsevol activitat d'insectes.
- c. Aplicació per injecció o impregnació puntual en el pedaler, d'un producte desinsectant específic com a mesura preventiva contra els xilòfags.
- d. Treballs estructurals, que consistirà a eliminar la inestabilitat de la pota situada a la corba. També cal solucionar el fet que hi ha potes que no descansen a terra, buscant l'origen o la causa d'aquesta anomalia. Si cal, es col·locarà petits suplements de fusta encolada o simplement embotida en l'estructura d'unió entre la caixa i les potes.
- e. Neteja controlada de la fusta amb el sistema de solucions tampons de control de pH i conductivitat, segons els protocols de neteja del CRBMC. Caldrà veure si cal netejar amb emulsions els elements metàl·lics o amb una solució tamponada.

- f. Acabat final:
- Brunyit en sec de l'acabat final
 - Reintegració volumètrica dels orificis de sortida dels anòbids, amb una finalitat estètica, però també com a mesura de control.

La revisió i afinament del mecanisme per part d'un lutier ha de contemplar una substitució de cordes o element que permeti l'ús de l'instrument.

Cal dir que tot el projecte ha d'estar sota la supervisió i coordinació del conservador responsable dels béns del Palauet Albéniz, i qualsevol canvi de criteri o metodologia sobtada, ha de comptar amb el vistiplau dels responsables dels béns.

Pel que fa a la manipulació, cal contemplar la coordinació dels treballs amb l'equip de moviments en cas necessari (anòxia, trasllat, etc.). Cal tenir en compte que per l'estat actual de conservació de l'instrument, però sobretot per les seves característiques constructives, sempre s'ha de traslladar amb una plataforma amb rodes.

4. Durada dels treballs, cronologia i temps estimat

- a. Temps estimats dels treballs:
- Tractament d'anòxia: 25 dies
 - Conservació i restauració del moble: 8 dies (56 hores)
 - Revisió i afinament del mecanisme: 4 dies (28 hores)
- b. Lloc de la intervenció:
- Anòxia: CRBMC (anòxia activa en cambra) o *in situ* (anòxia passiva en bossa hermètica)
 - Conservació i restauració i treballs de lutier: *in situ* si l'agenda d'actes protocol·laris i de residència ho permeten. En cas contrari, els responsables del Palauet hauran de determinar un espai destinat i habilitat per realitzar la intervenció.

c. Cronograma

Treballs (<i>responsable</i>)	Progrés	1 sem.	2 sem.	3 sem.	4 sem.	5 sem.	6 sem.
Anòxia (<i>conservador</i>)	20%						
Restauració (<i>conservador</i>)	70%						
Revisió i afinament (<i>lutier</i>) Informes d'intervenció	100%						

Escriptori italià d'estil barroc

Moble d'origen italià del segle XVII, de composició arquitectònica de gran monumentalitat. Disposa de vuit calaixos i altres vuit secrets.

L'obra és d'un barroquisme contingut, destacant l'extraordinari ús dels materials emprats: el carei a l'arquitectura, aplicat damunt dauradura, que contrasta cromàticament amb l'ivori i l'os de les sis escenes en relleu de la història de la vida de Josep, estretes de l'Antic Testament. Tot es complementa amb un ric repertori d'elements decoratius, figures al·legòriques, santes i estípits masculins i femenins.

És un moble luxós i extraordinari, encarregat per un cardenal, com testimonia l'escut pintat que corona el conjunt.

Clavicèmbal

El clavicèmbal del Palauet Albéniz presenta unes característiques particulars que el fan molt interessant. Construït per la casa de pianos Erard de París, a finals del segle XIX, en un moment caracteritzat per la recuperació de l'historicisme musical. Aquest instrument devia ser un encàrrec important i força exclusiu, com delata els seus acabats, amb fusta noble i treball de marqueteria, i també per la seva maquinària amb doble teclat i sis pedals, infreqüent i amb afany d'innovació. A la roseta, fosa en metall, apareixen dos angelets que emmarquen les lletres SE, inicials del fundador de la casa, Sébastien Erard.

2.3 Propostes d'actuació

A. Emmagatzematge i conservació preventiva dels objectes no exposats

El Palauet Albéniz és un espai polivalent. Actualment la seva funció principal és allotjar actes institucionals i protocol·laris. Aquesta característica obliga que els objectes i els béns patrimonials que formen la col·lecció de l'espai hagin de tenir flexibilitat per a poder ser retirats de la seva ubicació de manera temporal en cas necessari. Així mateix, hi ha una sèrie de peces, que pel seu valor i significació, tan sols s'instal·len en dates i actes puntuals. És el cas dels canelobres de plata de l'Escola Massana o el camí de taula del Menjador oficial, una punta paradigmàtica de la manufactura de Barcelona. La resta de l'any, aquests objectes tan valuosos estan guardats.

És en aquest context en el qual proposem crear uns espais de reserva, dins del recinte del Palauet, destinats específicament per a l'emmagatzematge dels objectes que s'han de retirar temporal o definitivament. També és vàlid pels objectes que normalment han d'estar guardats la major part del calendari. Si bé és cert que hi ha alguns espais (soterrani, lògia, habitació de la plata...) que fan aquesta funció, no és l'única que tenen, ja que també es fan servir per guardar altres coses que res tenen a veure amb els béns patrimonials, com els productes de neteja.

Per tant, aquests espais destinats a reserva han de ser exclusius i específicament per l'emmagatzematge dels béns patrimonials. Han de comptar amb el **mobiliari, resistent i estable, adequat i adaptat a la col·lecció** (prestatges, armaris, calaixeres). Els espais han de tenir un mínim de seguretat i presentar condicions climàtiques que garanteixin una correcta preservació dels objectes.

Caldria agrupar els béns patrimonials per tipologia, suport i volums, establint el paràmetre de categories mediambientals, és a dir, **segons els requisits de temperatura i humitat relativa** adients per a cada suport, amb el seu corresponent **termohigròmetre** per mesurar aquests paràmetres. Per exemple, els objectes de plata en un mateix espai i tots junts, el mateix amb el mobiliari retirat, etc. Per tant, hi haurà espais de reserva específics per a cada suport.

Atès que no seran espais totalment hermètics o aïllats, caldrà dissenyar un protocol de control i seguiment de plagues, mitjançant **paranys lumínics o de feromones** instal·lats dins dels espais de reserva (sobretot per l'anomenat peixet de plata i les arnes). El **control de plagues** ha d'ajudar a determinar quina és la incidència dels insectes en els espais i també en els objectes més sensibles. Un **programa de neteja i manteniment** regular d'aquests espais col·laboren a minimitzar la presència d'insectes.

També cal eliminar els materials d'emmagatzematge actuals que no siguin adients com llençols, cartons d'origen incert, papers àcids, plàstics, etc. Aquests materials d'ús quotidià no estan destinats per la conservació preventiva dels objectes, i molts, provenen de reciclar o reaprofitar materials d'emballatge ordinari. Tenen en comú que en la seva composició química, van alliberant àcids i agents volàtils. És el cas dels sulfurs dels papers krafts o les escumes en PVC o de poliuretà, que emanen vapors àcids. A més, els materials orgànics no tractats, com el paper de diari, atrauen els insectes, dels quals s'hi alimenten i els fan servir per nidificar i procrear.

Cal substituir-los per **materials de conservació, com tissú, paper barrera o Tyvek®**, que són inerts, estables, ignífugs, transpirables i no interactuen amb els objectes. Caldrà també adquirir caixes de polietilè de conservació, vetes de cotó i cintes de pH neutre per embalatge, **que permetrà transportar qualsevol objecte en cas de ser sol·licitat per un préstec temporal** o tenir-los embalatats de manera perllongada amb seguretat.

Abans de l'emmagatzematge, cal fer una diagnosi i avaluació de l'estat de conservació dels objectes que estan en reserva i determinar si tenen necessitats especials. També caldrà fer **accions curatives** si s'escau (aspiració, **solucions tamponades** per neteges superficials, estabilització estructural amb **policarbonats cel·lulars** o **fusta de cedre**, fixació de la policromia amb **coles proteiques**, retoc, etc.) per garantir una correcta preservació de l'objecte, però també dels altres objectes en reserva.

Materials de restauració	Solucions tamponades, policarbonat cel·lular, fusta de cedre, coles proteiques, aquarel·la
Materials i procediments de plagues	Paranys lumínics Parany de feromones
Materials d'embalatges permanents	Caixes de polietilè, Tyvek®, tissú, paper barrera
Materials d'embalatges per a préstecs	Caixes de polietilè, Tyvek®, tissú, paper barrera

B. Conservació i restauració dels dos tapissos de la sala de la cúpula i conservació preventiva

Els dos tapissos de manufactura de Brussel·les que penjen a la Sala de la Cúpula constitueixen dues obres rellevants de l'art barroc del segle XVII del Palauet Albéniz. Actualment presenten un estat de conservació deficient, que fa que la seva intervenció sigui prioritària. Així, el tapís de l'Arca de l'Aliança presenta estrips que amenacen de col·lapsar i trencar irreversiblement per la seva part superior. Les condicions mediambientals poc controlades també afecten negativament el tapís de la Reina de Sabà, tant el suport (les fibres), com el color.

A continuació, es proposen les següents actuacions:

- Documentació de les peces prèvia a la restauració, tant gràfica com escrita
- Presa de mostres de fibra per les proves analítiques a laboratori i amb l'objectiu d'identificar el tipus de fibra i indicadors d'alteració.
- Proves d'estabilitat dels colors: **realització del test de solubilitat de les fibres**
- Neteja mecànica per microaspiració amb HEPA de succió controlada per eliminar espores de fongs (**control preventiu de plagues**)
- Eliminació de les intervencions anteriors

- Procés d'hidratació de les fibres amb **vapor fred**, per tal de retornar certa flexibilitat a les fibres.
- Correcció de les deformacions amb vapor fred i aplicació de **pesos** en horitzontal
- Restauració mitjançant **costura dels relais**
- Consolidació de les absències de trama o ordit. La consolidació es realitzarà mitjançant **punts de costura**, els més adients a cada zona (punt de Bolonya, punt llarg i curt, i bastes).
- Fixació a un nou suport (o suports segons el cas), per tal que les fibres no pateixin tensions.
- Folrat del revers amb una **crepelina de seda**
- Per millorar la conservació preventiva, cal substituir el sistema de penjat actual per un de més respectuós, com per exemple, mitjançant **velcro® o imams**, que permetin un desmuntatge fàcil, però que permetin un sistema expositiu adaptat i segur que no creï tensions en les fibres.
- Caldrà adquirir dos **cilindres de conservació com a embalatge** si els tapissos haguessin de ser desmuntats i **transportats per a préstecs** o moviments dins del Palauet. Així mateix, caldrà **material d'embalatge de conservació**, com Tyvek® o tissú per embalar els cilindres amb els tapissos si calgués.

Materials de restauració	Crepelina de seda, imams, velcro®, solucions tamponades del test de solubilitat
Materials i procediments de plagues	Filtre HEPA per espores Parany de feromones
Materials d'embalatges permanents	Tyvek®, tissú
Materials d'embalatges per a préstecs	Cilindres de conservació, tissú